

**НОВИЙ ДОКУМЕНТ ПРО УНІФІКАЦІЮ СТАРШИНСЬКИХ
РАНГІВ ЧОРНОМОРСЬКОГО КОЗАЦТВА ВІДПОВІДНО ДО
РОСІЙСЬКИХ АРМІЙСЬКИХ ЧИНІВ ТА ЇЇ ЗАПОРОЗЬКІ
ПРЕЦЕДЕНТИ**

*У статті розглядається питання конвертації традиційних рангів козацтва
у систему військової ієрархії Російської імперії*

*Ключові слова: чорноморське козацтво, старшинські ранги, реформа
козацтва*

Соціально-політичний устрій Чорноморського козацького війська містив у собі значну частку традицій Запорозької Січі, котрі не були остаточно знівельовані реформами і реорганізаціями, які здійснював російський уряд упродовж останньої чверті XVIII ст. Ці традиції і в наступному столітті зберігали значний інерційний потенціал, котрий важко піддавався дії централізаторських потуг імперії. Складна взаємодія доцентрових і відцентрових сил проявлялася, зокрема, і під час уніфікації старшинських рангів козацтва відповідно до російських армійських чинів, яка в кілька етапів відбулася на зламі XVIII–XIX ст.

У 1798 рр. імператор Павло I зважився одноразовим актом прирівняти усі наявні на той час козацькі старшинські ранги до офіцерських чинів армійських гусарських полків [18, с. 117–118]. Він започаткував реформу, що мала за мету радикальну зміну устрою чорноморського козацтва, і намагався усунути з ужитку “назви осіб та установ, запозичених чорноморцями від Запорозької Січі” [19, с. 75]. Двірцевий переворот 11 березня 1801 р. поклав край екстремістській нерівномірності павловської політики. 25 лютого 1802 р. новий імператор Олександр I, декларуючи повернення до принципів управління імперією Катерини II, скасував рішення свого попередника щодо чорноморського козацтва та зробив «начебто крок назад до колишнього козацького устрою», відновивши його військовий уряд. Але по суті – посилив уніфікаційну політику щодо козацтва, взоруючись на модель, випрацьовану унаслідок численних реформ Війська Донського [19, с. 76].

Санкціонована Олександром I реформа Чорноморського козацького війська у дійсності була продовженням централізаторської лінії імператора Павла, втім відтепер вона проводилася більш гнучко та обережно. Свідченням цього є документи Козацької експедиції («Козачого повиття») канцелярії Військової колегії, що зберігаються у фонді № 13 Російського державного військово-історичного архіву (далі – РДВІА). Нашу увагу привернула справа 127 цього фонду (Опис 2/110, зв’язка 175), зміст якої засвідчує чи не першу спробу Військової колегії з’ясувати питання про те, чи існувала раніше практика надання запорозьким старшинам офіцерських чинів і чи можна її розглядати як прецедент для здійснення уніфікації

традиційних рангів чорноморського козацтва відповідно російських армійських чинів. Причому розгляд історії питання колезькі службовці починали з ліквідації Запорозької Січі 1775 року, пов'язуючи з цим актом витоки Чорноморського козацького війська. Питання, що постало для тодішнього військового відомства Росії, залишається відкритим і для сучасних досліджень історії козацтва. Відсутність певності щодо нього й сьогодні створює широкий простір для довільних висновків і безпідставних припущень.

Справа 127 містить всього 4 документи на 5 аркушах. Першим документом є розпорядження канцелярії I департаменту Урядуючого Сенату від 29 вересня 1803 р., адресоване Військовій колегії. Воно містить вимогу «непомедля доставить для докладау Правительствующему Сенату сведение: в каких именно должно считать классах служащих в бывшем Войске Запорожском хорунжих, сотников, и полковых есаулов и когда имянно оное Запорожское Войско упразднено» [9, арк. 1]. 5 жовтня 1803 р. з Першої експедиції Військової колегії надіслано запит до архіву цієї ж колегії, котрий відтак став кінцевим виконавцем розпорядження. Архів незабаром підготував довідку, однак 19 жовтня її повернули на доопрацювання, що засвідчено на правому полі документу написом, датованим 5 жовтня 1803 р. [9, арк. 2]. Нарешті 28 листопада 1803 р. архів Військової колегії надав остаточну відповідь, повний текст якої публікується у додатку до цієї статті.

На перший погляд, видається дивним, що військове відомство Росії надсилає до свого архіву запит зі справи, стан якої воно мусило постійно відстежувати. Адже наявність або відсутність практики надання козацьким старшинам офіцерських звань засвідчує ступінь інтеграції відповідної іррегулярної спільноти до військової системи Російської імперії, себто є важливою складовою фундаментального стрижня політики, яку царат проводив щодо козацтва. Втім, у перші роки правління Олександра I стрімко зросло навантаження на архіви не тільки військового, але й інших відомств. «Дней Александровых прекрасное начало» було часом, коли царювання Павла I демонізувалося як девіантний відступ від традицій «блискучої» доби Катерини II. Тоді архівам головних відомств імперії було відведено функцію «віднайдення» втраченого ґрунту, на який спиралося адміністрування імперії. Досліджуючи ногайців, оселених біля річки Молочної, автор цієї публікації мав нагоду переконатися, що підписанню указу Олександра I від 16 липня 1801 р. про створення ногайського козацького формування передував активний пошук документів у відомчих архівах, що мав довести несуперечність цього акту стосовно раніше ухвалених постанов щодо ногайців, та головне – відповідність «духові» катерининських законів [3, с. 155–156]. Втім, так само, як і у випадку з ногайцями, пошук документів про запорожців задля потреб реформування устрою їхніх наступників-чорноморців дав незначний результат, оскільки в урядових установах, з яких виходили запити до архівів, не знали напевне, якому саме відомству за Катерини II підпорядковувалася та чи інша спільнота.

Військо Запорозьке часів Нової Січі перебувало у віданні Колегії іноземних справ, а не Військової колегії, що мала владні прерогативи щодо інших козацьких військ імперії. Отже й архівісти Військової колегії могли ретельно відстежувати документальні сліди діяльності Г. О. Потьомкіна – її фактичного керівника і шефа козацьких військ з 1775 року, – не маючи при цьому жодної певності щодо Війська Запорозького. Ось чому керівництво Військової колегії не задовольнили відомості, зібрані її архівом, і чому підготовлена ним довідка була повернена «для дополнения сведения, до запорожцов относящихся» [9, арк. 2]. Проте й доопрацювання не дало нічого нового. В архіві Військової колегії Запорожжя було відображене фрагментарно, здебільшого у тих справах, що стосувалися до її функцій, як от: доставка запорожцям плати за службу та військового обладунку (гармати, порох, свинець тощо), участь запорожців у воєнних діях під час війни 1768–1774 рр., нагородження їх медалями за бойові заслуги, відправка до місць заслання козаків, котрі брали участь в антиурядових повстаннях [6]. Однак документація, що прямими чином стосувалися взаємодії Січі з центральними органами управління Російської імперії, відкладалася в архівах інших відомств, передусім – Колегії іноземних справ. Прикметно, що ще у 1737 р., тобто три роки згодом після переходу з турецько-кримського до російського підданства, Військо Запорозьке не було введене до відання Військової колегії на тій підставі, що зазначена колегія не мала про нього «никакого письменного сведения» [8, арк. 368].

Єдине, на що спромоглися в архіві Військової колегії, так це зробити виписку з маніфесту від 3 серпня 1775 р. з означенням того, що «Сечь Запорожская ... в конец разрушена со истреблением на будущее время и самага названія запорожских казаков», при цьому не подавши жодного свідчення про надання запорожцям російських армійських чинів. Єдиним посвідчення такого надання став рапорт генерал-аншефа Г. О. Потьомкіна до Військової колегії від 21 січня 1778 р., тобто більше двох років згодом по ліквідації Січі. До виписки додавалася копія затвердженого 29 грудня 1777 р. Катериною II реєстру запорозьких старшин, «в буйстве Коша Запорожскаго [не участвовавших], а напротив того ревностно в походах службою и храбрыми подвигами отличившихся», яким надавалися штаб- і обер-офіцерські чини. Цей же рапорт містив клопотання до Військової колегії про виготовлення для зазначених у реєстрі осіб патентів на отримання відповідних чинів. В архіві були знайдені документи, що засвідчували отримання десятьма запорозькими полковими осавулами патентів на чин поручика і п'ятьма полковими хорунжими – на чин прапорщика (див. додаток).

Цим, вочевидь, і вичерпувалися можливості тодішнього відомчого архіву Військової колегії, адже головний масив документів про надання запорожцям армійський чинів відклався в іншому, пов'язаному з канцелярією Г. О. Потьомкіна архівному зібранні, котре сьогодні перебуває у РДВІА як фонд особистого походження за № 52. Дослідник Н.В. Сурєва

відстежила 57 запорозьких старшин, які отримали офіцерські чини [12, с. 216]. Але в кожному випадку ці надання здійснювалися після ліквідації Січі і були пов'язані з діяльністю Г.О. Потьомкіна.

В літературі, особливо історичній публіцистиці, представлений погляд стосовно отримання останнім кошовим отаманом Петром Калнишевським чину генерал-лейтенанта та ордену Андрія Первозванного [5, с. 17]. Це – історіографічний міф (причому представлений у багатьох довідкових виданнях), що не має під собою джерелознавчої основи. У тому ж фонді 13 зберігаються справи про нагородження представників різних козацьких військ медалями. Медалі цього типу розглядаються як тип персональних нагород, призначений для «осіб, котрі надали видатні послуги державі, але через своє недворянське походження не мали права на отримання ордену» [4, с. 7]. Петро Калнишевський був нагороджений медаллю саме такого типу, причому разом із іншими запорозькими і донськими старшинами. Це видно з «доклада, конфірмованного сентября 30 дня, подносимаго от ... [Военной] коллегии о всемилоостивейшем пожаловании золотыми медалями с портретом ЕИВ», до чого додавався реєстр за № 1 нагороджених «за отлично храбрыя противу неприятеля поступки и особенное к службе усердие Войска Запорожскаго кошеваго Кальнишевскаго, *осыпанного бриллиантами*, да того ж Войска старшин обозного Павла Головатова, писаря Ивана Глоба, есаулов Сидора Белого, Андрея Бурнаса и Андрея Порохню, Макара Ногая, Андрея Лукьянова, Сафрона Чернаго, Филипа Стегаилу, Лукьяна Великого, Андрея Насакина, Алексея Черного». В інших реєстрах того ж додатку значилися донський полковник Дмитро Сулін та донський похідний полковник Данило Краснощоків [10, арк. 160]. Як бачимо, жалувана Калнишевському медаль відрізнялася від решти лише оздобленням діамантами.

За джерелами нам вдалося простежити лише один випадок найменування Калнишевського генерал-лейтенантом. 16 червня 1773 р. брацлавський стольник польського князя А. Святополка-Четвертинського надіслав лист до кошового отамана з пропозицією відшкодувати збитки за пограбоване козаками містечко Марківка, звертаючись до нього у такий спосіб: «Ясневельможному пану Калнишевському, генерал-лейтенанту, коменданту запорожских войск, ясневельможному пану, любезнейшому соседу и благодетелю» [11, с. 313–314]. У документі використана довільна форма інтитуляції, котра не має відповідників у тогочасних документах російського та українського походження. Для порівняння наведемо приклади тогочасних звернень до останнього кошового отамана різного рангу осіб: командира Другої армії П. І. Паніна в листі від 27 січня 1770 р. («Высокопочтенный и знаменитыя Воиска Запорожскаго г[о]с[по]дин кошевой атаман, мой приятель!») [16, арк. 1], імператриці Катерини II у грамоті від 22 травня 1774 р. («Нашего императорского величества подданному, Войска Запорожскаго кошевому атаману и всему Войску Запорожскому») [2, с. 1]. Типово запорозьку форму звернення бачимо у листі козацьких старшин С. Білого, Л. Мошенського та А. Головатого, написаному

в березні 1775 р.: «Велможный пан, милостивый батьку Петр Иванович!» [17, арк. 36]. Як бачимо, жоден з наведених випадків не засвідчує титулування Калнишевського генерал-лейтенантом; зазначається звичайний для запорозького очільника найменування кошовим отаманом. Крім того запроваджений в часи реформ Петра I чин генерал-лейтенанта існував до 1741 р. і був відновлений 1797 року; з 1741 по 1796 роки йому відповідав чин генерал-поручика, відповідно найменування чину лейтенанта замінялося на поручика [18, с. 111–112]. Згідно з Табелем про ранги, генерал-лейтенант (генерал-поручик) становив військовий чин III класу, якому відповідав цивільний чин таємного радника. Отже, немає жодних документальних підстав вважати, що останній кошовий отаман був андріївським кавалером, генерал-лейтенантом (генерал-поручиком), відповідно – й дворянином.

Вірогідно, саме А. О. Скальковський, котрий опублікував у часописі «Київська старовина» лист брацлавського стольника без належних коментарів, створив основу для виникнення історіографічного міфу, що до цього часу некритично транслюється в літературі. І все ж-таки, потрібно пояснити, на яких підставах з'явилося іменування кошового отамана генерал-лейтенантом. Автор листа, вочевидь, виходив з традиційного розуміння польського слова *lejtnant*, запозиченого з французької *lieutenant*, що, як вказано у словнику М. Фасмера, мало початкове значення *lieu tenant*, себто “заступник” і було калькою з латинської *locum tenens* – «намісник» [13; див. також: 18, с. 120]. Звернімо увагу, що брацлавський стольник використовує поняття «генерал-лейтенант» і «комендант» як довільну декорацію, причому розміщає їх в одному ряді рівнозначних відповідників статусу кошового отамана. “Генерал-лейтенант” у цій декоративній конструкції набуває первісного семантичного навантаження латинського *locum tenens* – «намісника». Маємо як приклад аналогічного використання цього поняття французьким консулом у Криму в середині XVIII ст. Ш. де Пейссонеля, який через поняття «генерал-лейтенант» розтлумачував функції сераскер-султанів ногайських орд, застосовуючи: «Армия ... движется под начальством хана, калги, нурадина или какого-нибудь другого главнокомандующего, имеющего под своим начальством отдельных сераскиров племен ногайцев, Буджака, Иетсана или Кубана, и иногда также других су[л]танов в качестве *наместников начальников* (генерал-лейтенанты)» [7, с. 31-32]. Підкреслимо, що і брацлавський стольник, і французький консул не використовували поняття «генерал-лейтенант» як назву офіційного армійського чину (у французькій армії звання «лейтенант» зберігало первісне значення «заступник», є офіцерським званням, на ранг нижчим за капітана; генерал-лейтенант на ранг нижчий за повного генерала і на ранг вищий за генерал-майора [18, с. 120]).

Отже, як ми бачили, на момент ліквідації Війська Запорозького не існувало систематичної практики надання запорозьким старшинам офіцерським звань російської армії, так само як і усталеної відповідності між старшинськими рангами і армійськими чинами. Російський дослідник

Б.Є. Фролов переконливо продемонстрував, що у початковий період існування Чорноморського козацького війська в урядових документах хоч і йшлося про його побудову за зразками Війська Донського, однак у дійсності відбулося відновлення традиційного запорозького військового устрою. Попри те, що маніфест Катерини II містив гучну декларацію про те, що «нет теперь Сечи Запорожской в политическом её уродстве, следовательно же и казаков сего шимени», чорноморське козацтво відновило курінний устрій, Кіш (у Василькові, Слободзеї), традиційні старшинські звання і уряди. Першого очільника чорноморців Сидора Білого документи в різнобій зазначають то як військового отамана (на кшталт очільника Війська Донського), то як кошового отамана; 24 листопада 1789 р. йому надали чин бригадира. Намагаючись наблизити устрій Чорноморського козацького війська до Війська Донського, російський уряд здійснив спробу запровадити в ньому сотні, аби тим самим знівелювати курінну структуру. Однак оголошення виборів сотенних командирів спричинило заворушення чорноморців, примусивши уряд відкласти справу з реформуванням [14, с. 60-61]. Поділ на 40 куренів (2 куреня додалися до традиційних 38 після перемоги на о. Березань та під Очаковом) чорноморці зберігали і після переселення на Кубань, законсервувавши його засобом створення курінних поселень [1, с. 368–369].

Запроваджена у 1802 р. реформа Чорноморського козацького війська була спрямована на нівеляцію залишків запорозької традиції задля більшої інтеграції цієї козацької спільноти до військово-адміністративної системи Російської імперії. Як зауважує Б.Є. Фролов, безпосереднім приводом для реформи стройового складу чорноморців стали отримані 16 квітня 1801 р. у Військовій колегії рапорти генерала від кавалерії Міхельсона і генерал-лейтенанта Кіраєва про незаконне привласнення отаманами цього війська офіцерських чинів, а також наголошувалося на тому, що Чорноморське військо ще не має «в отношении к службе точно определительного себе положения». Зібравши потрібні відомості, колегія підготувала подання на розгляд імператора «Об устройстве Черноморского войска», котре було конфірмоване Олександром I 13 листопада 1802 р. [15].

Монарша конфірмація санкціонувала створення 10 кінних і 10 піших полків, затвердження штату полку за зразком Війська Донського у складі 1 полковника, 5 полкових осавулів, 5 сотників, 5 хорунжих, 1 квартирмейстера, 1 писаря і 483 козаків, а заодно й передбачала конверсію старшинських рангів в армійські чини: військові старшини і полковники отримували чин майора, полкові осавули – ротмістра, сотники – поручика, хорунжі – корнета. Отримання офіцерських звань було разовим заходом, практика продовження якого заборонялася [15]. У тому ж році курінних отаманів перевели з Катеринодару до курінних поселень, звівши їхні функції до рівня керівника місцевого самоврядування; тоді ж, у контексті поділу Катеринославської губернії на Миколаївську, Катеринославську і Таврійську губернії, землі чорноморців включили до складу останньої як Фанагорійський, згодом

Тмутараканський повіт [1, с. 371]. За висновком Ф. Щербини, цією реформою «були остаточно зітерті сліди власне військового козацького самоуправління. Від Запорозької Січі зосталось одне курінне, общинне, у прямому сенсі, самоуправління» [19, с. 77].

Прикметно, що саме в цей період, розроблявся проект створення з числа оселених біля р. Молочної ногайців окремого козацького формування – так само за «зразком Війська Донського». 5 жовтня 1802 р. Олександр I затвердив подання новоросійського військового губернатора І.І. Міхельсона про утворення з 1 тисячі ногайських козаків двох п'ятисотенних полків. Кожен полк мав складатися з 5 сотень, у сотні – по одному полковому осавулу, сотнику і хорунжому, 100 рядових козаків, з яких полковий командир призначав п'ятидесятників та урядників. На чолі одного полку стояв полковий командир штаб-офіцерського рангу, при ньому перебували полковий квартирмейстер та полковий писар. Ногайські мурзи, яким доручалося командування великими підрозділами, отримували офіцерські звання і дворянський статус [3, с. 163-164].

Відтак, наведений у додатку документ з'явився вже після того, як Військова колегія збрала відомості для підготовки подання на розгляд Олександра I і отримала його конфірмацію. Поява документу зумовлена потребою з'ясування підстав надання старшинам армійських чинів. Службовці архіву Військової колегії з'ясували наявність прецеденту, який створював основу для конвертації традиційних рангів козацтва у систему військової ієрархії Російської імперії.

Додаток

1803 р., листопад 28. – Висновок архіваріуса Військової колегії Савельєва про надання колишнім запорожцям російських військових чинів і констатація часу ліквідації Війська Запорозького. Оригінал

Государственной Военной коллегии в первую экспедицию из архива оной коллегии требовано сведение: в каких именно должно считать классах служащих в бывшем Войске Запорожском хорунжих, сотников, и полковых есаулов и когда имянно оное Запорожское Войско упразднено?

На оное из архива ответствуется, что в каких состояли классах служившия в бывшем Войске Запорожском хорунжия, есаулы, того как по делам Государственной Военной коллегии, так и по делам покойнаго генерала фельдмаршала князя Потемкина-Таврического не видно, производимы же были хорунжия в прапорщики, а полковые есаулы в порутчики, как из нижеследующаго явствует, из сотников же в какия чины поступали, того по делам невидно. В прошлом 1778-м году генваря 21-го дня господин генерал-аншеф, что потом был фельдмаршал и кавалер, князь Потемкин Таврический при рапорте в Государственную Военную коллегию представил копию со списка всемилостивейше пожалованным от ЕИВ декабря в 29-й день [1]777 года по всеподданнейшему от него, господина генерала, фельдмаршала докладу бывшей Сечи Запорожской войсковым и

полковым старшинам, в буйстве Коша Запорожскаго [не участвовавших], а напротив того ревностно // в походах службою и храбрыми подвигами отличившихся, соразмерно с заслугами их – в штаб и обер офицеры, почему он, генерал-фельдмаршал, и просил по объявленному списку на все милостивейше пожалованным им чины заготовить патенты, а по тому списку между прочими показано пожалованных из полковых есаулов в поручики десять, и из полковых хорунжих в прапорщики пять человек, в следствие чего, по определению сей коллегии, те патенты изготовлены, и кому следовало отданы.

Сечь Запорожская, как из высочайшаго манифеста в 3-й день августа 1775 года состоявшагося, котораго от 20-го того августа при указе из Правительствующаго Сената доставлены в Военную коллегию экземпляры, видно, в конец разрушена со истреблением на будущее время и самаго названия запорожских казаков, не меньше, как за оскорбление ЕИВ чрез поступки и дерзнение, оказанныя от сих казаков в неповиновении высочайшим повелениям. Ноября 28 дня 1803 года.

Архивариус Савельев.

РДВИА. – Ф. 13. – Оп. 2/110. – Св. 175. – Спр. 127. – Арк. 3-3 зв.

Бібліографічні посилання:

1. Авраменко А.М., Фролов Б.С., Чумаченко В.К. Козацьке військо на Кубані // Історія українського козацтва. Нариси у двох томах. – Т. 2. – К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 363–414.
2. Бумаги князя Григория Александровича Потемкина-Таврического. 1774–1788 гг. / Сост. акад. Н. Ф. Дубровин. Издание Военно-Ученнаго комитета Главнаго штаба. – СПб.: Военная типография, 1893.
3. Грибовський В. В. Ногайське козацьке військо: передумови і процес формування // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України Запорізького державного університету: Південна Україна XVIII – XIX ст. – Вип.6. – Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2002.
4. Дуров В. А. Русские и советские боевые награды. Государственный ордена Ленина исторический музей. – М.: ГОЛИМ, 1990.
5. Кулиняк Д. Лицар Дикого Поля: Історико-документальна повість-есе. – К.: Варта, 2005.
6. Мільчев В. Основні зібрання джерел з соціальної історії запорозького козацтва XVIII століття в архівосховищах Російської Федерації // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Т. 13. – К., 2006. – С. 148-182.
7. Пейссонель Ш., де. Записка про Малу Татарію. / Пер. з фр. В. Лотошнікова; вступ. ст., прим. і коментарі В. Грибовського. – Дніпропетровськ: «Герда», 2009.
8. Российский государственный архив древних актов. – Ф. 248. – Оп. 126. – Д. 468.
9. Российский государственный военно-исторический архив (далі – РГВИА). – Ф. 13. – Оп. 2/110. – Св. 175. – Д. 127.
10. РГВИА. – Ф. 13. – Оп. 1-107. – Св. 120. – Д. 64.
11. Скальковский А. Несколько документов к истории Гайдамаччины // Киевская старина. – 1885. – Т. XIII. Октябрь. – С. 277–318.
12. Сурева Н. Перетворення запорозької старшини на російське дворянство в останній чверті XVIII ст. // Матеріали науково-практичної конференції “Історико-культурна

- спадщина Нікопольського району та проблеми історії запорозького козацтва”. 11–13 жовтня 2001 р., м. Нікополь. – Нікополь, 2001. – С. 211–218.
13. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. – 1-е изд. – Т. 1–4. – М., 1964–1973 // Электронный ресурс: <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/response.cgi>
 14. Фролов Б. Атаман Захарий Чепега. К 280-летию со дня рождения (1726–1797). – Краснодар: Диапазон-В, 2006.
 15. Фролов Б. Е. Реформа строевого состава Черноморского казачьего войска в начале XIX века // Электронный ресурс: http://www.cossackdom.com/articles/f/frolov_reforma.htm
 16. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАК). – КМФ-9. – Оп. 2. – Спр. 232.
 17. ЦДІАК. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 344.
 18. Шепелев Л. Титулы, мундиры и ордена Российской империи. – М.–СПб.: Центрполиграф, МиМ-Дельта, 2005.
 19. Щербина Ф. А. Краткий исторический очерк Кубанского казачьего войска // Фелицын Е. Д., Щербина Ф. А. Кубанское казачье войско. – Репринтное издание. – Краснодар: Сов. Кубань, 1996.

V.V. Grybowski

Новый документ об унификации старшинских рангов черноморского казачества соответственно российским армейским чинам и ее запорожские прецеденты

В статье рассматривается вопрос конвертации традиционных рангов казачества в систему войсковой иерархии Российской империи

Ключевые слова: черноморское казачество, старшинские ранги, реформа казачества

V.V. Grybowski

A new source about standardizations of Chornomorian Cossacks' grades according to the Russian army ranks and its Zaporozhian precedents

The problem of conversion of traditional cossack's ranks to the system of military hierarchy of Russian Empire is observed in this article

Key words: Chornomorske Cossacks, starshyna ranks, the reform of cossacks